

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อวางแผนจัดการพื้นที่ในความรับผิดชอบของหน่วยจัดการต้นน้ำแม่สะ มุ่งที่จะศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ข้อมูลสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่กระบวนการวางแผนการจัดการพื้นที่ โดยบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) และหลักวิชาการสมัยใหม่ กับนโยบายของรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่าไม้) เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อระบบนิเวศ โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 2.1 แนวคิดเรื่องนิเวศวิทยาของมนุษย์
- 2.2 แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 2.3 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม
- 2.4 แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.5 แนวคิดเรื่องการวางแผน
- 2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเรื่องนิเวศวิทยาของมนุษย์

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นว่ามนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทำให้มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ โดยกระบวนการปรับตัวดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์ได้กระทำร่วมกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายในสภาพแวดล้อมเหล่านั้น ซึ่งเป็นทั้งการพึ่งพาอาศัย และการทำลายซึ่งและกัน ฉะนั้นแนวความคิดที่จะสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศได้ดี คือ แนวความคิดเรื่องนิเวศวิทยาของมนุษย์ (Ecology)

แนวความคิดทางนิเวศวิทยาให้การยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (Ecosystem) โดยมีความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสิ่งมีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิต ซึ่งประกอบเป็นระบบนิเวศอยู่ภายใต้การโยงโยงของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศ มนุษย์จึงมีความจำเป็นที่ต้องพึ่งพิงและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศอย่างไรก็ตาม พฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากระบบสังคมที่มีองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสมดุล

ของระบบนิเวศ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดความสมดุลจึงมุ่งถึงการที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยอยู่และพึ่งพิงกับระบบนิเวศโดยไม่มีการทำลาย

Hawley (1950) ได้ให้คำนิยามนิเวศวิทยามนุษย์ว่าเป็นการศึกษาแนวทางการอยู่รวมกลุ่มของมนุษย์เพื่อความอยู่รอดในพื้นที่หนึ่ง ๆ และมนุษย์ถือได้ว่ามีพัฒนาการที่เหนือกว่าสัตว์ และพืช มนุษย์ไม่อยู่ในระบบยอมจำนนต่อธรรมชาติแต่มนุษย์จะอาศัยเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับสภาพแวดล้อม ตลอดจนมีสถาบันตามลักษณะวัฒนธรรมและการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

มุกดา สุขสมาน (2538) ได้ให้ความหมายของระบบนิเวศว่า ระบบนิเวศเป็นหน่วยพื้นฐานเชิงหน้าที่ (Function Unit) ของสิ่งมีชีวิต และสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตซึ่งต่างมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในโลกนี้ การทำหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตจะก่อให้เกิดการหมุนเวียนของสสารระหว่างนิเวศธรรมชาตินี้ มักจะมีสังคมมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องนำผลประโยชน์จากระบบนิเวศมาใช้ จนกระทั่งทำให้เสียสมดุลของระบบนิเวศ

นาท ตันทวีรุฬห์ (2520) กล่าวไว้ว่า จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะกลายเป็นปัจจัยสนับสนุนให้มีการเพิ่มจำนวนของประชากรอย่างรวดเร็ว ในลักษณะของการเติบโตแบบทวีคูณมีการทำนายไว้ว่า พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) ประชากรโลกจะเพิ่มเป็น 7,000 ล้านคน จากเหตุการณ์ดังกล่าวจะทำให้มีการใช้ทรัพยากรโลกเพื่อการบริโภคต้องเพิ่มขึ้นในลักษณะ Ecoenontial Growth นอกจากนี้การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังเป็นตัวเร่งให้มีการขุดค้นทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ส่งผลทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงเกิดมลภาวะ เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย ความร้อน สารเคมี รวมทั้งปัญหาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมจนเสียสภาวะสมดุล ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมในระดับภูมิภาคและระดับโลก

มนัส สุวรรณ (2538) กล่าวถึงสถานการณ์ปัจจุบันจากการที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตลอดจนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยพื้นฐานมากขึ้น ทำให้เกิดแรงกดดันให้เกิดปัญหาการขาดแคลนและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติอันเนื่องมาจากการเพิ่มของประชากรโลกดังกล่าว แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนั้นมิได้ก่อปัญหาไปทุกกรณี มีหลายกรณีและหลายพื้นที่ที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ กล่าวคือมนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกันทำให้เกิดความมั่นคงและความสมดุลของระบบนิเวศ

ราตรี ภาว (2538) กล่าวว่า การดำรงชีวิตของสัตว์ และสิ่งมีชีวิตชั้นต่ำอื่น ๆ จะต้องการพึ่งพาอาศัยกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ตลอดจนมีการเกี่ยวข้องกันกับส่วนที่ไม่มีชีวิต เช่น แร่ธาตุ แสงแดด มีการให้พลังงาน และ แลกเปลี่ยนสารอาหารซึ่งกันและกัน เป็นวัฏจักรที่ดำเนินไปเป็นระบบภายใต้ความสมดุลของธรรมชาติ หากขั้นตอนใดของระบบมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น จะส่งผลเกี่ยวเนื่องไปทั้งระบบและเกิดปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอื่น ๆ ระบบที่กล่าวมานี้เรียกว่า “ระบบนิเวศ” จึงถูกนำมาใช้ในยุคนี้อย่างกว้างขวาง ความเข้าใจอย่างแท้จริงในระบบนิเวศ จะช่วยให้เข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน

ประเวศ วะสี (2538) กล่าวถึง การที่มนุษย์เกิดมาจากธรรมชาติ และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่มนุษย์ก็จะแยกตัว หรือทำตัวเหนือธรรมชาติอันมีสาเหตุมาจาก สมอมนุษย์ที่มีโครงสร้างที่พิศดารเกิดเป็นความรู้ มีความต้องการซึ่งเป็นความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด อีกทั้งเป็นความต้องการที่อยู่เหนือธรรมชาติ เกิดการทำลายธรรมชาติโดยมนุษย์ ซึ่งจะกลายเป็นวิธีการทำลายมนุษย์ในที่สุด แต่ความเป็นมนุษย์ยังมีอีกมิติหนึ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในศักยภาพอันยิ่งใหญ่ ซึ่งคนทุกคนควรพัฒนาศักยภาพนี้ โดยการขยายจิตให้ใหญ่ที่จะไปเชื่อมโยงกับธรรมชาติ อันยิ่งใหญ่เกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณบรรลุนิสรณะภาพ สุข ความรัก ความงาม มิตรภาพ คานติสุข และความสร้างสรรค์อันไม่มีขีดจำกัด

จากความหมายของระบบนิเวศดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่ามนุษย์จัดเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญมากที่สุด ในระบบนิเวศที่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเอง ในขณะที่สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

2.2 แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐโดยถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของรัฐ ทำให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะรวมศูนย์เป็นผลทำให้ทรัพยากรต่าง ๆ ถูกทำลายอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาที่ผ่านมาโดย อเนก นาคะบุตร (2536) ได้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลายว่าเกิดจากการวางแผนที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสม โดยส่วนใหญ่อาศัยการวางแผนในรูปแบบจากเบื้องบนสู่เบื้องล่างทำให้ไม่มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องและได้เสนอทางออกว่าการแก้ปัญหาต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนารวมทั้งกระบวนการ ในการตัดสินใจเพราะชุมชนมีศักยภาพจากฐานวัฒนธรรมชุมชน และฐานการผลิตที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ และระบบการเกษตรทางเลือกให้ยั่งยืนอยู่ได้โดยมีชุมชนนั้น ไม่ก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น นอกจากนี้ชุมชนยังมีองค์ประกอบภายในคือมีความรู้

และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านที่เชื้ออำนาจ ชี้นำและเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาวะท้องถิ่น และเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของภายนอกที่มากกระทบความรู้ ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบคุณค่าเหล่านี้ได้รับการประยุกต์ การสืบสานต่อเนื่องโดยคนภายในชุมชนด้วยการเรียนรู้หลายรูปแบบ หลายลักษณะโดยผ่านทางจารีตประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคลซึ่งปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตลอดจนการคิดค้นและประยุกต์กับความรู้ที่ได้จากภายนอก การลองผิดลองถูกอยู่ตลอดเวลา ในหมู่ผู้นำชาวบ้าน ปัญญาชน ชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นฐานในหมู่ผู้นำอาวุโส และเครือข่ายของกลุ่มบุคคล รวมทั้งองค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ โดยเครือข่ายขององค์กรชุมชนมีบทบาทในด้านการพัฒนา ด้านพิทักษ์ปกป้อง ด้านการขยายแนวร่วมสู่ญาติ ลูกหลาน และเพื่อนบ้าน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตในความเป็นจริงนั้นไม่สามารถแยกทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรวัฒนธรรมออกจากกันได้ (นิธิ เชี่ยวศรีวงศ์ อ้างในชานนท์ คำทอง, 2537) เพราะเป็นเรื่องอันหนึ่งอันเดียวกันสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นควร จะให้มีการจัดการในการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ลงทุนน้อยแต่มีประสิทธิภาพ ให้ทุกคนได้ใช้มากที่สุด รวมทั้งการจัดการทรัพยากรให้มีการใช้อย่างยั่งยืน (Sustainable) และมีการเปิดโอกาสให้คนทั้งหมดได้มีโอกาสเข้าไปใช้ที่ดินป่า และน้ำในลักษณะการใช้ร่วมกัน มีกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรที่กระจายได้อย่างทั่วถึง ซึ่งเสน่ห์ จามริก และยศ สัตตสมบัติ (2526) ได้ศึกษากรณีป่าชุมชนในภาคเหนือตอนบนพบว่าป่าชุมชน 153 แห่ง มีสภาตำบลดูแล 16 แห่ง คณะกรรมการหมู่บ้านดูแล 89 แห่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นทางเลือกหนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพบอีกว่าเงื่อนไขของการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 อย่าง คือ

1. การยอมรับสิทธิของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร
2. ความมั่นคงในที่ดิน และการเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิตเพื่อยกระดับคุณภาพ

ชีวิตทั้งนี้เพื่อให้มั่นใจว่าดอกผลในการดูแลป่าชุมชนจะตกไปถึงชาวบ้านเองในที่สุด

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และคณะ (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าองค์กรในท้องถิ่นมีความต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจและปฏิบัติ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้นและยังพบว่าพระและครูมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด และเพศชายมีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ (2534) ชี้ให้เห็นว่าจากองค์กรท้องถิ่นเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีบทบาทในการแปรความรู้ลึกเป็นชุมชนให้มีพลังขึ้นมาสำหรับ ทำหน้าที่รักษา

และจัดการใช้ป่าซึ่งต่างจากการรักษาตามประเพณีแต่ปราศจากองค์กรและไม่มีการต่อสู้กับคนภายนอกจะค่อย ๆ เสื่อมคลายลงไปองค์กรท้องถิ่นที่รักษาป่าได้อย่างเข้มแข็งมีหลายรูปแบบในกรณีของป่าบ้านทุ่งยาว อาศัยกลุ่มเหมืองฝายเป็นองค์กรนำขณะที่ตำบลศิลาแลง ผู้นำท้องถิ่นเป็นกำนันใช้สภาตำบลเป็นแกนนำและสำหรับกรณีตำบลศรีถ้อยนั้น คณะสงฆ์ประจำตำบลเป็นหัวแรงองค์กรทั้งสามนับว่ามีบทบาทมากทางภาคเหนือ

บัญชา แก้วสอง และคณะ (2535) ได้ศึกษาป่าชุมชนในประเทศไทย แนวทางการพัฒนา กรณีศึกษา ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ชุมชนได้มีการปรับระบบการบริหารจัดการทรัพยากรอยู่ตลอดเวลา โดยรูปแบบการบริหารจัดการที่อ้างอิงวัฒนธรรม เพื่อจัดการปัญหาความขัดแย้งอันนำไปสู่การจัดการที่ประสานประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และเพื่อ ต่อรองทางการเมือง

อเนก นาคะบุตร (2536) ได้ศึกษาคนกับดิน น้ำ ป่า จุดเปลี่ยนแห่งความคิด พบว่า สิทธิชุมชนกับการกระจายอำนาจจัดการทรัพยากรชี้ให้เห็นถึงวิถีชีวิตชุมชนของชาวเขาแต่ละเผ่าสามารถอยู่ร่วมกันกับป่าได้ในเชิงที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศด้วยการดำเนินการใน 3 องค์ประกอบที่สำคัญคือ

1. การปรับฐานความคิด ความเชื่อ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ด้วยการประยุกต์ข้อมูลของการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรสมัยใหม่เข้ากับภูมิปัญญาเดิมอย่างเหมาะสม
2. สร้างเวทีการเรียนรู้ และการวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมกับการปรับใช้และฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ได้อย่างสอดคล้องกับนโยบายรัฐ และศักยภาพการดำรงอยู่ของแต่ละชุมชน
3. การจัดตั้งองค์กรขึ้นมาเป็นแกนกลางในการจัดการร่วมกันทั้งในระดับหมู่บ้าน เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายขององค์กรที่ร่วมกันดูแลรักษาป่าชุมชนแต่ละป่าหรือ ลุ่มน้ำสาขา

ธัญวัฒน์ นันทธนะวานิช (2538) สรุปผลการวิจัยในเรื่อง "การพัฒนาโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : กรณีศึกษาโครงการพัฒนาที่สูงสามหมื่น" พบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านและการมีส่วนร่วมมีความสำคัญในเชิงบวกต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเกษตรกรอยู่ในระดับที่สูงมาก นอกจากนั้นการได้รับข้อมูลข่าวสารก็แสดงความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับปานกลาง ในขณะที่อายุและขนาดพื้นที่ถือครองแทบจะไม่มีความสัมพันธ์เลย

ชูศักดิ์ วิทยาภักดิ์ (2538) ได้ศึกษาหมู่บ้านกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากร กรณีศึกษาการจัดการลุ่มน้ำชุมชนภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในภาคเหนือ ซึ่งให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชน หมู่บ้านสามารถจัดการทรัพยากรส่วนรวมอย่างเช่น ทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสมาชิกทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันและควบคุมอัตราการใช้ให้เหมาะสมกับขีดความสามารถของระบบนิเวศ ทั้งนี้สถาบันหมู่บ้านเป็นกลไกในการจัดการดูแลโดยอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืนของระบบทรัพยากรและความมั่นคงของวิถีชีวิตชุมชน และได้เสนอแนะให้รัฐควรรับรองสิทธิของชุมชน ที่มีการจัดการลุ่มน้ำมาอย่างยั่งยืน โดยการออกกฎหมายรับรองสิทธิการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นรวมทั้งมีการกระจายอำนาจสู่ชุมชนท้องถิ่น

วิฑูรย์ วิริยะสกุลธรณ์ (2540) กล่าวถึง เทคนิคและวิธีการในการจัดการหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยส่วนใหญ่มาจากประเทศตะวันตกอาจใช้ไม่ได้ผลเลย หากละเลยการพิจารณาปัจจัยทางวัฒนธรรม เนื่องจากเทคนิคและวิธีการดังกล่าวอาจใช้ได้ในประเทศหนึ่งหรือวัฒนธรรมหนึ่งแต่อาจจะไม่สามารถใช้ได้ในประเทศอื่น ๆ หรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์รวมถึงพฤติกรรมของมนุษย์อันเกี่ยวเนื่องกับการขัดแย้ง โดยปกติพฤติกรรมของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา สถานที่ ภาษา ความสัมพันธ์ทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ

2.3 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรชุมชนอีกทั้งส่งเสริมและความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรท้องถิ่น เพื่อส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ได้บัญญัติให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในมาตรา 46 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์” หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐ และชุมชนในการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้ปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อม

ที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมรวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเป็นประกอปก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามวรรคหนึ่ง และวรรคสองย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 79 บัญญัติให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ สงวน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

และมาตรา 290 เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ

กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- (1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่
- (2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน
- (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการ หรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง (2522) ได้อธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้อการ และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่ความเห็นพ้องกัน จะต้องมีความเกินพอจนเกิดความริเริ่มโครงการเพื่อการนั้น คนเราสามารถรวมกันได้โดยผ่านองค์กร (Organization) ดังนั้น องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้อธิบาย “การมีส่วนร่วม” คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ ควบคุม การใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม โดยการพัฒนาความรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งสามารถแสดงออกมาในรูปการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตของตนเองได้

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) กล่าวว่าความต้องการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามีมาแต่โบราณ ตั้งแต่มนุษย์อยู่ร่วมกัน หรืออีกนัยหนึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันที่มีการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ จะแตกต่างกันแต่ในรูปแบบและวิธีการเท่านั้น การเข้าร่วมพัฒนาอาจทำโดยบังคับ โดยสมัครใจ โดยความจำเป็น การเข้าร่วมอาจเกิดจากการชักนำของผู้นำชุมชน หัวหน้าเผ่า หัวหน้าหมู่บ้าน ข้าราชการผู้มีอำนาจหน้าที่ หรือแม้กระทั่งรัฐบาล หรือองค์กรเอกชน การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม อาจทำในระยะสั้น ระยะยาวต่อเนื่อง อาจกระทำตามนโยบายที่กำหนดหรือทำตามความจำเป็นที่อยู่ร่วมกันในชุมชนที่ต้องช่วยกันเพื่อความอยู่รอด และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นไพรัตน์ เดชะรินทร์ กล่าวว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน ในเรื่องต่อไปนี้จะบรรลุดังวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางนโยบาย หรือวางแผน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไข ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัด หรือปรับปรุง ระบบการบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้กระทำไว้ ทั้งโดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ประธาน สุวรรณมงคล (2527) กล่าวถึง ปรัชญาของการพัฒนาชนบท โดยยึดหลักการสำคัญ คือ การให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยตนเอง การพัฒนาชนบทแนวใหม่นี้ จึงเป็นการทำให้ชาวชนบทรู้จักวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ที่ตนเองเป็นอยู่และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงเมื่อจำเป็น เมื่อคนเกิดความสำนึกและมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงแล้ว ขบวนการพัฒนาก็จะเกิดจากความสมัครใจและมีความเป็นตัวของตัวเอง ผลแห่งการพัฒนาจะตกอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่ โดยที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานพัฒนาชนบทนั้น ชุมชนควรมีบทบาทใน 4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประเมินผล

ซึ่งสอดคล้องกับ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ที่ได้แยกขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

มรว. อคิน ระพีพัฒน์ (2527) ได้เสนอแนวความคิดของคำว่ามีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้สภาพสังคมชนบทไทย ว่าน่าจะพิจารณาได้ 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชนบทของประชาชนด้านต่างๆ ได้แก่
  - การค้นหาปัญหา จัดลำดับของปัญหา และสาเหตุแห่งปัญหา
  - หาแนวทางการแก้ปัญหา และดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
  - ประเมินผลการพัฒนา
2. ลักษณะเงื่อนไขการเข้าร่วมกิจกรรมว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชนบทนั้น เพราะเงื่อนไขเหล่านี้หรือไม่
  - เกรงใจ ถูกบังคับหรือมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า
  - เข้าใจ และยอมรับวัตถุประสงค์ของการพัฒนานั้น

- เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ตนเองและประชาชน

தாகล สถิตวิทยานันท์ (2532) กล่าวถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นเกิดจากแนวคิดสามประการ คือประการแรก เกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน โดยเกิดจากปัจเจกบุคคลแล้วพ้องต้องกันกลายเป็นส่วนร่วม ประการที่สอง เกิดจากความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีผลต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผน แล้วลงมือกระทำร่วมกันและประการสุดท้าย เกิดจากการตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะเกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

จากผลการศึกษาของอนุรักษ์ ปัญญาอนุวัฒน์ (2541) เรื่องชุมชน ทรัพยากรและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม กล่าวไว้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการประเมินความต้องการทางการศึกษาในชนบทภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยนั้นมี 5 ลักษณะ และแต่ละลักษณะก็มีองค์ประกอบสำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

1. ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน เป็นสถานการณ์ที่ประชาชนเอาตัวเองเข้าไปร่วมกิจกรรมโดยตลอด ซึ่งจะพิจารณาจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ
  - 1.1 การเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตัวเอง ซึ่งสามารถตรวจสอบได้จากเวลาและการสังเกตการณ์
  - 1.2 การสื่อความหมายในระหว่างกระบวนการการจัดกิจกรรมตามประเด็นและเป้าหมายของกิจกรรมนั้น
  - 1.3 ระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มีต่อโอกาส และห้วงเวลาที่ตนเองร่วมงานนั้น ๆ
2. ลักษณะการเข้าควบคุมสถานการณ์ของประชาชน ในกระบวนการตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ ของกิจกรรมพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ซึ่งมีองค์ประกอบที่พิจารณาได้ในลักษณะของการใช้กระบวนการกลุ่มด้วยความเต็มใจ และพึงพอใจที่มีต่อระดับการตัดสินใจ
3. ลักษณะการใช้กระบวนการประชาธิปไตย ในการอภิปรายโต้แย้งในการตัดสินใจ โดยอาศัยเสียงส่วนใหญ่และเหตุผลที่ยอมรับกันได้เป็นสำคัญ ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ
  - 3.1 การตัดสินใจของประชาชนผู้ร่วมกิจกรรมนั้นได้รับการยอมรับและแสดงความรับผิดชอบผูกพันด้วยโดยสมาชิกผู้ร่วมกิจกรรม

3.2 การยอมรับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพิจารณากิจกรรมพัฒนาชุมชนหลังจากได้ผ่านการวิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว

3.3 ความมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น ข้อคิด และข้อเสนอแนะด้วยความพอใจ

4. มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ประกอบในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน เช่น ผู้เชี่ยวชาญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งข้อมูล ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่แสวงหามาได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูล และให้คำปรึกษามากกว่าเป็นผู้ชี้แนะการตัดสินใจให้ชาวบ้านเอง โดยปราศจากการเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมการตัดสินใจทางเลือกในการทำงานที่เหมาะสมของชาวบ้าน

5. การยอมรับผูกพันเป็นเงื่อนไขที่ประชาชนผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน รู้สึกยอมรับเป้าหมาย กระบวนการและผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรมนั้น ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

5.1 การยอมรับเป้าหมายของพฤติกรรมพัฒนาชุมชนว่า ในตอนท้าย เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมแล้ว ตนเองและชุมชนจะได้รับผลตอบแทนทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างไร

5.2 การยอมรับกระบวนการของกิจกรรม

5.3 การยอมรับผลลัพธ์ที่ได้จากการร่วมกิจกรรมด้วยความพอใจ

ชูเกียรติ สีสวรรณ์ (2531) ได้ศึกษาการให้ความรู้ ความเข้าใจระดับตำบลในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จังหวัดลำปาง ปรากฏว่าประชาชนโดยทั่วไปมีความรู้พื้นฐานเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติต่อการดำรงชีวิต ซึ่งบางส่วนได้เริ่มมีความตระหนักในปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในท้องถิ่น อีกทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาและสามารถระบุสาเหตุของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นได้ ประชาชนส่วนใหญ่เริ่มมีความห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังลดลง และเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็วต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นให้มากกว่าปัจจุบัน

2.4 แนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดที่มองเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นคำศัพท์ของการพัฒนาที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1987 เป็นต้นมาด้วยสาเหตุของความกดดันที่เกิดจากความไม่สมดุลกันระหว่างการเร่งรัดพัฒนา

ด้านเศรษฐกิจ เร่งรัดการลงทุนและใช้วัตถุดิบจากทรัพยากรธรรมชาติอย่างไว้ขอบเขต เป็นผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างรวดเร็ว สภาพสังคมเสื่อมโทรมช่องว่างของรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยกว้างขึ้น คนยากจนเพิ่มขึ้นพร้อม ๆ ไปด้วยความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งได้มีการให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้หลายอย่างได้แก่ UN Commission on Environment and Development ให้คำจำกัดความของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า การพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ทำให้ประชาชนรับต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง (พระธรรมปิฎก, อังใน มนัสรวตเร็ว, 2541)

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538) สรุปได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายโอกาสของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเองกล่าวคือ คนรุ่นปัจจุบันต้องส่งมอบมรดกแห่งความมั่งคั่ง ทุกชนิดที่มีอยู่ให้แก่คนรุ่นอนาคตในปริมาณและคุณภาพที่มีระดับไม่ต่ำกว่าปัจจุบันและมรดกที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตทางกายภาพของมนุษย์ ทุกยุคทุกสมัย และการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องครอบคลุมหลักสำคัญ 3 ประการได้แก่

1. การประเมินค่าสิ่งแวดล้อม
2. การขยายมิติของกาลเวลาโดยมองให้ไกลไปถึงอนาคตของคนรุ่นต่อๆ ไป
3. ความเสมอภาคและความยุติธรรมของคนทุกคนชั้นในสังคม

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2529) ได้ทำการศึกษารูปแบบเกษตรผสมผสานของชาวตำบลสลักไถ อำเภอมะนัง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งใช้หลักการจะไม่มีการเผาหรือนำอินทรีย์สารออกนอกพื้นที่ยกเว้นผลผลิตสำเร็จรูปที่เหลือจากการบริโภคภายในครัวเรือนจึงนำไปจำหน่ายสู่ตลาดมีการซื้อจากภายนอกน้อยที่สุดพยายามผลิตทุกอย่างโดยไม่ผลิตตามความต้องการของตลาดแต่มุ่งถึงความสมดุลและการใช้ประโยชน์ของทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นสำคัญเพราะถือว่าระบบทั้งหมดต้องเกื้อกูลกัน

วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2530) ได้ปฏิบัติตามแนวทางวนเกษตร คือ การเพาะปลูกให้มีสภาพคล้ายป่าธรรมชาติโดยถือว่าธรรมชาติได้สร้างทุกอย่างให้เกิดความสมดุลชีวิตที่อยู่ในสิ่งที่มีสมดุลก็จะประสบความสำเร็จไปด้วยซึ่งนับเป็นผลสำเร็จของวนเกษตรในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สมพร เทพสิทธิ์ (2536) ได้ให้ความเห็นว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องสนับสนุนค่านิยมที่มีการส่งเสริมมาตรการในการบริโภคที่ไม่ฟุ่มเฟือยโดยอยู่ในขอบเขตความสามารถที่จะ

รองรับได้ของระบบนิเวศ ตามคำกล่าวของ มหาตมะคานธี ที่กล่าวว่า "โลกเรานี้มีทรัพยากรเพียงพอสำหรับมนุษย์ทุกคน แต่ไม่เพียงพอสำหรับความโลภของมนุษย์"

เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) ได้ศึกษาพบว่า ลักษณะที่ชุมชนสามารถอนุรักษ์ป่าได้มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความเป็นชุมชนสูงอันเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีความอาทร มีความเชื่อหรือพฤติกรรมปฏิบัติร่วมกัน
2. มีผลประโยชน์ร่วมกันในลักษณะการใช้ที่ดิน น้ำ และป่าไม้เป็นปัจจัยในการผลิต
3. มีทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ที่อยู่ในสภาพที่สามารถใช้ได้เนื่องจากการมีป่าชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเกษตรกรรมที่ยั่งยืน
4. มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีภูมิปัญญาและสามารถปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง กฎหมาย สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปสามารถทำให้การรักษากฎระเบียบต่าง ๆ ระบบจิตสำนึกและพฤติกรรมยืนยงบนผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก
5. มีองค์กรชุมชนหรือชุมชนที่รักษาป่า เช่น องค์กรเหมืองฝาย สภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการตรวจป่า เป็นต้น
6. มีจารีตประเพณีของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสมบัติของชุมชน
7. เป็นชุมชนที่มีความถาวรซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบทางสังคมที่มีประชากร และการจัดระบบประชากรมีความถาวรในการใช้ทรัพยากรที่ใช้ให้เกิดผลผลิตในระดับที่เพียงพอกับความต้องการของชุมชนไม่เร่งระดมใช้ทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์ระยะสั้น
8. เป็นชุมชนที่มีเครือข่ายการใช้ทรัพยากรรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งแล้วในบางระดับ

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้นโดยไม่เอนเอียงไปทางด้านวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ แต่ให้ผสมผสานกลมกลืนไปกับการพัฒนา การบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม

2.5 แนวคิดเรื่องการวางแผน

การวางแผนนับว่าเป็นที่รู้จัก และนำมาใช้ปฏิบัติงานมาเป็นเวลานานแล้ว โดยจัดทำกันในขอบเขตที่ค่อนข้างจะแคบในความหมายของการจัดทำประมาณนั่นเอง นอกจากในการวางธุรกิจที่ต้องมีการจัดทำประมาณโดยประมาณการทั้งรายได้ รายจ่าย และกำไรแล้ว ในระบบราชการก็ได้มีการจัดทำประมาณแผ่นดินที่มีการใช้เทคนิคทันสมัยต่าง ๆ ด้วย เช่นกัน จนถึงในระยะหลังนี้ในวงการรัฐวิสาหกิจในประเทศไทยก็ได้เริ่มให้ความสนใจต่อการวางแผนกว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

อนันต์ เกตุวงศ์ (2540) ได้ให้ความหมายของการวางแผนไว้ดังนี้ การวางแผน (Planing) มาจากคำภาษาลาตินว่า แพลนัม (Planum) ซึ่งหมายถึงพื้นราบ (Flat Surface) และได้นำมาใช้ในภาษาอังกฤษเมื่อศตวรรษที่ 17 โดยพจนานุกรมออกฟอร์ด (Oxford Dictionary) ตามความหมายของพื้นราบ หมายถึง การกำหนดแบบฟอร์มในทางราบ เช่น แผนที่และแบบพิมพ์เขียว (Blueprint) ของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังได้สรุปไว้ว่า การวางแผนก็คือการตัดสินใจล่วงหน้าในการเลือกทางเลือกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์หรือวิธีการกระทำโดยทั่วไปจะเป็นการตอบคำถามต่อไปนี้ คือ จะทำอะไร (What) ทำไมจึงต้องทำ (Why) ใครบ้างจะเป็นผู้กระทำ (Who) จะกระทำเมื่อใด (When) จะกระทำกันที่ไหนบ้าง (Where) และจะกระทำกันอย่างไร (How)

ดังนั้น แผนจึงเป็นผลผลิตของการวางแผน ซึ่งจะต้องมีวิธีการกระทำเป็นกระบวนการขั้นตอน อาจจะมีรูปลักษณะซึ่งพอจะแยกได้ 2 ประการคือ แผนที่ปรากฏรูปลักษณะเพราะผู้วางแผนมิได้ทำให้เป็นเป็นรูปร่าง คิดอยู่ในสมองหรือในใจ ไม่ได้เขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรแผนแบบนี้จะเป็นแผนเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่สำคัญเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคลใช้เวลาวางแผนและปฏิบัติตามแผนไม่ยาวนาน ส่วนแผนอีกแบบหนึ่งมักจะเป็นแผนอย่างเป็นทางการและเป็นองค์การ มีคนมาเกี่ยวข้องมากขึ้นใช้เวลาและใช้ทรัพยากรมากขึ้น และมักจะมีหลายเรื่องของหน่วยงานที่จะต้องติดต่อประสานงานร่วมมือทั้งในขั้นของการวางแผน และการปฏิบัติตามแผนลักษณะนี้จะต้องบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่สามารถมองเห็นได้มีรูปแบบที่ชัดเจน

ธงชัย สันติวงษ์ (2540) กล่าวถึง ชนิดของแผนงานและเนื้อหาสาระของแผนซึ่งผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในองค์กรได้จัดทำนั้นจะมีลักษณะแตกต่างกัน 3 ประเภท คือ

1. การวางแผนในระดับสูง หมายถึง การวางแผนเชิงรวมของทั้งองค์การที่กระทำโดยผู้บริหารระดับสูง ซึ่งจะเป็นการพิจารณาถึงแผนงานทั้งหมดของทั้งองค์การ และจะเกี่ยวข้องกับการกำหนดทิศทางของแผนงานเพื่อที่จะก้าวไปสู่อนาคตที่มีช่วงระยะเวลาที่นานกว่า คือ มักจะ

เป็นการวางแผนระยะยาวเป็นสำคัญการวางแผน ณ ระดับนี้จะเป็นการวางแผนในระดับนโยบาย โดยผู้บริหารระดับสูงจะพิจารณาจัดทำแผนหลักหรือแผนแม่บท ที่เป็นแผนระยะยาวของทั้งองค์กร โดยพิจารณาถึงการให้ทรัพยากรทั้งหมดเพื่อการทำงานก้าวไปสู่สภาพแวดล้อมในภายนอก ซึ่งส่วนมากจะต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลง และอยู่นอกเหนืออำนาจการควบคุมขององค์กร จึงเป็นเรื่องที่ต้องใช้มโนภาพและความนึกคิดอย่างรอบคอบเพื่อที่จะกำหนดแผนงานหลัก ตลอดจนวัตถุประสงค์ นโยบายและกลยุทธ์สำคัญต่าง ๆ ซึ่งทุกหน่วยงานภายในจะยึดถือปฏิบัติตาม การวางแผน ณ ระดับสูงขององค์กรนี้ คือ การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) การวางแผนชนิดนี้จะเกี่ยวข้องกับความคิดที่ประเมินจากปัจจัยที่มีอิทธิพลทั้งหลาย ทั้งภายนอกและภายในและเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ระยะยาวและกลยุทธ์ที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ การวางแผนกลยุทธ์จะมีผลอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของงานที่ทำอยู่ และต่ออนาคตขององค์กรโดยตรง ลักษณะที่แตกต่างกับการวางแผนอื่น ๆ ก็คือ การวางแผนกลยุทธ์จะมีใช้การวางแผนของสิ่งที่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแผนกลยุทธ์ตามการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ที่เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลกระทบทั้งจากภายนอกและภายใน ทั้งนี้เพราะปัจจัยอิทธิพลต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็เป็นข้อสมมติที่เกี่ยวกับอนาคตที่ผู้วางแผนได้ยึดถือสำหรับการวางแผนของตน

2. การวางแผนในระดับกลาง หมายถึง การวางแผนโครงการที่กระทำโดยระดับผู้บริหารในระดับกลางขององค์กร ซึ่งเป็นระดับของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีการแบ่งแยกหน้าทำงานที่ชัดเจน เป็นหน้าทำงานประเภทต่าง ๆ กัน ในทางปฏิบัติก็คือ ฝ่ายงานที่แบ่งหน้าที่กันปฏิบัติภายในองค์กรหรือที่เป็นแผนงานต่าง ๆ ในหน่วยงานนั่นเอง ณ ระดับของแผนงานหรือหน้าที่แตกต่างกันนี้ คือ แผนกของผู้ปฏิบัติงานแต่ละด้านที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งโดยปกติมักจะมีการกระทำต่าง ๆ ตามหน้าที่งานหลักของตนเป็นประจำอยู่แล้ว แต่เพื่อที่จะขยายขอบเขตงาน รวมทั้งการยกระดับผลงานและการปรับปรุงประสิทธิภาพงานที่ทำอยู่ การคิดริเริ่มเพื่อให้งานด้านต่าง ๆ มีผลงานดีขึ้นทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพนั้น แต่ละแผนกงานหรือหน่วยงานต่าง ๆ ต่างก็จะมี การคิดวางแผนเพื่อริเริ่มโครงการใหม่ ๆ ซึ่งมักจะหมายถึงการผลิตสิ่งใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม หรือเสริมเพิ่มเติมจากที่มีอยู่และมักจะมีผลทำให้ต้องมีการลงทุนเพิ่มเติมเข้ามา หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานของงานต่าง ๆ ที่เคยทำมาแล้วเหล่านั้น

การวางแผนในระดับกลางหรือระดับของแผนงานนี้ก็คือ การวางแผนโครงการ (Project Planning) หรือถ้าเป็นหน่วยงานในทางราชการที่มีการคิดโครงการใหญ่ ๆ ที่คาบเกี่ยว

กับช่วงระยะเวลาการดำเนินโครงการที่ยาวกว่าแผนโครงการนั้นก็คือ การวางแผนงาน หรือ Program Planning นั่นเอง

3. การวางแผนในระดับต้น หรือก็คือการวางแผนดำเนินงาน (Operational Planning) ซึ่งหมายถึง การวางแผนที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดเป้าหมายระยะสั้น รวมทั้งการวางแผนสำหรับการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่เป็นงานประจำ โดยมากในองค์กรทุกแห่งจะมีการจัดให้มีการวางแผนดำเนินงานปีต่อปี โดยมีการแยกรายละเอียดเป้าหมายเป็นระยะสั้น ๆ คือ เป็นรายเดือน หรือรายไตรมาส และครึ่งปีด้วย จุดมุ่งหมายที่สนใจในการวางแผนชนิดนี้ก็คือ การตั้งงบประมาณ การกำหนดเป้าหมาย ผลงาน และแผนปฏิบัติที่จะใช้ในแต่ละปี

การวางแผนดำเนินงานนี้ จะเกี่ยวข้องกับหัวหน้างานในระดับผู้ควบคุมงาน (supervisory level) ซึ่งหมายถึง หัวหน้ากลุ่มปฏิบัติการหรือกลุ่มดำเนินงานซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงไป และเป็นหน้าที่งานที่ต้องทำเป็นประจำต่อเนื่องโดยมิได้มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ได้มีการสั่งการมาจากระดับบริหารที่อยู่สูงขึ้นไป การวางแผนในระดับนี้ในทางปฏิบัติจึงกระทำได้ง่าย และส่วนมากจะเป็นเรื่องของการคิดวิเคราะห์และจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อให้ได้วิธีการทำงานที่ดีที่สุด ประหยัด และมีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องมักจะเป็นเรื่องที่อยู่ภายในหน่วยงาน และสามารถที่จะควบคุมหรือจัดระบบการทำงานได้ด้วยตนเอง

ปรกรณ์ จริงสูงเนิน (2541) กล่าวถึง การจัดทำแผนพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรให้เป็นรากฐานการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืนนั้นมีทิศทาง โครงสร้างและกระบวนการ ดังนี้

1. ทิศทางของแผนงาน

ทิศทางในอดีตจะมุ่งเน้นผลสำเร็จของงาน แต่ทิศทางในปัจจุบันจะเน้นคนและทีมเป็นจุดเริ่มต้นไปสู่ผลงาน ดังนั้นทิศทางจึงเน้นจุดมุ่งหมาย 3 ประการคือ

1.1 คน ได้แก่ผู้นำและบุคลากรในชุมชน รวมทั้งบุคคลของเจ้าหน้าที่

1.2 ทีม ได้แก่องค์กรชุมชน ทั้งที่เป็นองค์กรหลักและองค์กรหรือกลุ่มเฉพาะกิจ

ของชุมชนรวมทั้งองค์การบริหารที่เป็นทีมของข้าราชการ

1.3 ผลงาน ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบทยั่งยืนโดยกำหนดเครื่องชี้วัดผลสำเร็จเป็นภาพรวมของการพัฒนาระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจและสังคม

2. โครงสร้างของการดำเนินการ

องค์ประกอบของโครงสร้างของแผน ซึ่งจะสอดคล้องกับโครงสร้างของการดำเนินการ (คน ทีม แผนและการดำเนินการ) ทำให้แผนงานต้องคำนึงถึงโครงสร้างของปัจจัยอื่น ๆ ดังนี้

2.1 โครงสร้างของแผนงาน จะต้องเป็นแผนที่ยึดพื้นที่เป็นหลักในการกำหนดแนวทางต่าง ๆ (Area Approach) แก้ปัญหาในพื้นที่นั้น

2.2 โครงสร้างของพื้นที่ จะต้องเป็นพื้นที่ซึ่งมีขอบเขตที่องค์กรชุมชนผู้รับผิดชอบมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย

2.3 โครงสร้างขององค์การ แผนงานควรกำหนดให้องค์กรชุมชนที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายเป็นศูนย์กลางการจัดการทรัพยากร ซึ่งอาจเป็นสภาตำบล หรือองค์การบริหารส่วนตำบลหรือคณะกรรมการอื่น ๆ ที่ได้รับมอบอำนาจตามกฎหมายเป็นองค์กรหลักของการดำเนินงานส่วนองค์กรหรือกลุ่มเฉพาะกิจอื่น ๆ ที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นนั้นให้เชื่อมโยงเข้ากับองค์กรหลักโดยอยู่ภายใต้การดูแลขององค์กรหลักเพื่อสามารถเชื่อมโยงเข้ากับโครงสร้างของการบริหารงานส่วนภูมิภาคหรือส่วนกลางของรัฐบาลได้อย่างเหมาะสมโดยองค์การของราชการทำหน้าที่สนับสนุน

2.4 โครงสร้างกฎหมาย แผนงานจะต้องพิจารณาสิทธิอำนาจตามกฎหมาย ตลอดจนระเบียบปฏิบัติที่ออกภายใต้กฎหมายและรัฐธรรมนูญโดยไม่ขัดแย้งเพื่อให้การดำเนินการตามแผนคล่องตัวไม่สะดุด

2.5 โครงสร้างของระบบข้อมูลข่าวสาร แผนงานจะต้องระบุดังถึงการให้ความสำคัญต่อการจัดทำระบบข้อมูลเพื่อการวางแผน การบริหาร การติดตามผลทุกระดับ รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้เกิดความเข้าใจตรงกันอย่างทั่วถึงและโปร่งใส

3. กระบวนการดำเนินการ

กระบวนการดำเนินการซึ่งเป็นกระบวนการของการเชื่อมโยงปัจจัยที่เป็น คน ทีม แผน และระเบียบปฏิบัติเข้าด้วยกันเพื่อก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่แผนงานกำหนดไว้นั้น จะต้องเน้น "กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม และกระบวนการทำงานแบบเรียนรู้ร่วมกันทุกระดับ" ที่ต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารข้อมูลที่รวดเร็ว ชัดเจนถูกต้อง

4. รูปแบบของแผนงานที่เน้นการมีส่วนร่วม

แผนงานซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน หรือเน้นการพัฒนาองค์กร ชุมชนให้เป็นศูนย์กลางของการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการทรัพยากร หรือการพัฒนาชุมชน

หรือการพัฒนาธุรกิจชุมชน ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องปรับบทบาทของผู้ปฏิบัติมาเป็นบทบาทของผู้สนับสนุนให้องค์กรชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติแทนนั้นควรจะได้ดำเนินการจัดทำแผนเป็น 2 ระดับ คือ

4.1 แผนงานระดับเจ้าหน้าที่ เป็นแผนการทำงานของเจ้าหน้าที่ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาเตรียมความพร้อมประชาชน และองค์กรชุมชนให้เป็นศูนย์กลางการดำเนินงานจัดการทรัพยากรที่มีศักยภาพต่อไป

4.2 แผนงานระดับองค์กรชุมชน แผนงานขององค์กรชุมชนท้องถิ่น ควรเป็นแผนปฏิบัติโดยตรง แผนงานภาคปฏิบัติซึ่งดำเนินการโดยชุมชน ควรประกอบด้วยกิจกรรม 3 ประการ คือ

4.2.1 กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกกับผิวดชอบ

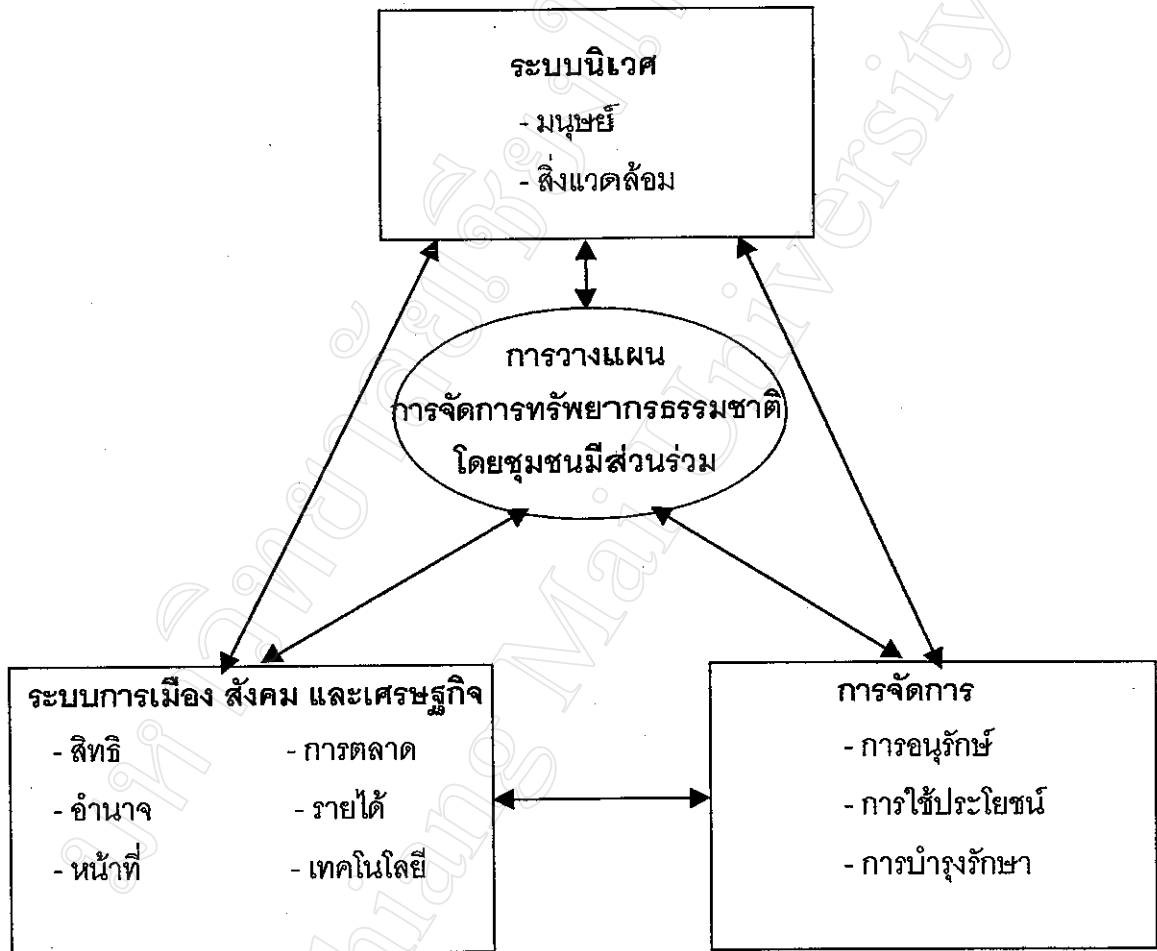
4.2.2 กิจกรรมการพัฒนาระบบการบริหารจัดการขององค์กรชุมชน

4.2.3 กิจกรรมด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

จากแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษา ได้แนวคิดเกี่ยวกับวิถีในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ว่ามนุษย์มีความจำเป็นต้องอาศัยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ และมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ อันจะมีผลต่อการดำรงชีวิตของสังคมมนุษย์ แต่ในปัจจุบันได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์จนเกินขีดจำกัดของระบบนิเวศ ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชากรในประเทศไทยที่กำลังเผชิญกับปัญหาอยู่ในขณะนี้ จากที่ผ่านมารัฐได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้มาตรการทางกฎหมาย ตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ในการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ให้มีใช้ตลอดไป และได้ปรับปรุงแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่อยมา ปัจจุบันรัฐได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเองเป็นสำคัญ อันจะเป็นการนำไปซึ่งการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของรัฐกับชุมชนในพื้นที่ ซึ่งจะมีผลให้การอยู่ร่วมกันของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติมีความยั่งยืนตลอดไป

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้ศึกษาได้นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) สำหรับการศึกษา ดังนี้

ในระบบนิเวศ (Ecosystem) มนุษย์คือส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ซึ่งในอดีตต่างจุดหมุนเกื้อกูลซึ่งกันและกันมาเป็นเวลาช้านาน จนก่อให้เกิดความสมดุลตามธรรมชาติ (Balance of Nature) โดยที่มนุษย์ได้มีวิวัฒนาการดัดแปลงตนเองอย่างช้า ๆ ให้เข้ากับธรรมชาติ โดยอาศัยกฎระเบียบ วัฒนธรรม จารีตประเพณี ที่มีการสร้างสมเกิดการเรียนรู้และกลั่นกรองจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) แต่จากการขยายตัวของเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้กลายเป็นปัจจัยสนับสนุนให้มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว

ทำให้สังคม หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมถูกทำลาย การจัดรูปแบบสังคมยุคใหม่อาศัย สิทธิ อำนาจ แต่หย่อนยานในหน้าที่ ทำให้เกิดปัญหาในการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ จนเกิดการแข่งขันและแย่งชิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ในรูปของเทคโนโลยี การตลาด และรายได้ ซึ่งเป็นตัวเร่งให้มีการขุดค้นนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้จนเกินขอบเขตที่ระบบนิเวศจะรับได้ จนทำให้เกิดปัญหาในการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม จนเสียสภาพ สมดุลของธรรมชาติ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถานะแวดล้อมและต่อตัวมนุษย์เองในที่สุด

การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ถือได้ว่าเป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กันโดยไม่มีแย่งแยก ขณะเดียวกันควรมีการกระจายอำนาจและเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมกับทางราชการในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวางแผนแบบมีส่วนร่วมก็นำผลที่เข้าไปจัดการมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมโดยมีระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนตลอดไป